

Kiss Lajos, a helynévtörténész*

TÓTH VALÉRIA

Nehéz dolga van annak, aki arra vállalkozik, hogy Kiss Lajosról mint a történeti helynevek kutatójáról egy rövid előadásban szóljon. Kiss Lajos munkásságának középpontjában ugyanis kétségkívül a történeti helynévkutatás állt, így az e téren felmutatott szerteágazó eredményeit, máig meghatározó gondolatait még csak nagy vonalakban sem igen lehet e szűkre szabott időkeretben összefoglalni. Ezt ezért meg sem kísérem, ehelyett azok közül a fontosabb kutatási irányok közül emelek ki néhányat, amelyekben a történeti helynévkutatás ma sem léphet Kiss Lajos eredményeinek figyelembe vétele nélkül előbbre. Ezeket a témaköröket olyan módon tárgyalom, hogy mindegyiket egy-egy tőle vett idézettel vezetem be, majd ahhoz kapcsolódóan felvázolom azokat az ismereteket, amelyeket az adott kérdéskörben jórészt neki köszönhet a magyar onomasztika.

Noha Kiss Lajos deklaráltan semmilyen nyelvelméleti keretet nem követett, gondolatai, egy-egy kérdésben kifejtett álláspontjai határozottan harmonizálnak azzal a nyelvészeti megközelítéssel, amelyet funkcionális nyelvszemléletnek nevezünk. Ez a tudományos szemlélet a budapesti iskola tagjait általában is jellemzi.

1. „A történeti helynévtan a nyelvészeti, történettudományi, földrajzi, néprajzi, botanikai stb. kutatások szintéziseként tevődik össze, és műveléséhez alapos ismeretekre van szükség mindezekben a tudományágakban.” (KISS 2004: 361).

A történeti helynevek vizsgálatában KISS LAJOS az interdiszciplináris látásmód híve volt, s a különféle tudományterületek ismereteinek szintetizálásában kiemelten nagy figyelmet fordított a névtani jelenségek művelődéstörténeti hátterének felgöngyölítésére. Szép példája ennek a fenőkövel kapcsolatos helynevek vagy az *oroszlán* lexémát tartalmazó nevek csoportba szedése: az előbbinek a fő tanulása az lehet, hogy noha a fenőkő szerény eszköz volt, de nagy használati értékkel bírt, s ezért van úgy megszórva „fenőköves” helynevekkel nemcsak a

* Előadásként elhangzott a Kiss Lajos születésének 100. évfordulóján megrendezett emlékülésen (Debrecen, 2022. június 2.).

Kárpát-medence, de egész Európa is. Oroszlánok persze soha nem éltek a Kárpát-medencében, az *Oroszlános* helynevek zöme valamilyen oroszlánábrázolásra (pl. címer) vezethető vissza. A középkori életmód és szokások alapos ismerete nélkül az efféle nevek háttérének felkutatásában nyilvánvalóan tévútra jutna a nyomozás. A nyelven kívüli magyarázatok keresése és az egyes nevek művelődéstörténeti háttérének feltárása KISS LAJOS szerint tehát szerves része a nyelvészeti argumentációnak is.

Érdeemes rámutatni arra is, miként vélekedett a jeles helynévtörténész egyfelől az analízis és a szintézis, másfelől az empiria és a teória viszonyáról a nyelvészeti-névtani vizsgálatokban.

„Minden névtani munkálat alapja a megbízható és minél teljesebb adattár. Hasznavehető névtani elmélet nem is születhetik másként, mint konkrét anyaggal való beható foglalkozás során.” (KISS 1999a: 299–300). „A cél azonban — képletesen szólva — nem az, hogy köveket bányásszunk, téglákat égezzünk, majd halomba rakjuk és úgy hevertessük őket, hanem hogy házakat: azaz névtani monográfiákat, rendszerezéseket építsünk belőlük.” (i. m. 305). Szintézisekre azért is szükség van (KISS LAJOS szerint minden 50 évben), hogy a részletkutatásokban megfelelően tájékozódhassunk, mert különben nem látjuk a fától az erdőt (i. h.). Azt is hangsúlyozza egyúttal, hogy „Szintéziseket viszont csak különleges adottságokkal rendelkező, széles látókörű tudósegényiségek képesek alkotni.” (i. h.).

KISS LAJOS az analízisnek és a szintézisnek egyaránt a mestere volt: utóbbi igazolására elég csupán fő művét, a 20. század magyar névkutatásának alighanem legnagyobb hatású kézikönyvét, a Földrajzi nevek etimológiai szótárát (FNESz.) megemlítenünk, de meggyőződhattünk ennek jogosságáról RÁCZ ANITA e kötetben közreadott cikkét olvasva is, mely KISS LAJOS etimológiai tevékenységét méltatja (2022).

A szintézisalkotás mellett az analízis igénye is munkálkodott benne, és valójában etimológiai szótára egyfajta kiegészítéseként megírta a Földrajzi neveink nyelvi fejlődése (1995) című munkáját, amely a FNESz. hatalmas névanyagára támaszkodva azokat a hangtani és morfológiai változásokat, illetve szabályokkal nem leírható módosulásokat mutatta be, amelyek a helynevekben bekövetkeztek. Ebben a kötetben a *Gradna* > *Garadna*, *Ples* > *Pilis* típusú hangtani, illetve az *Agár* > *Agárd*, *Nádas* > *Nádasd*, *Eperjes* > *Eperjeske* típusú alaktani változások éppúgy helyet és részletes (közszói párhuzamokkal is megtámogatott) kifejtést kaptak, mint annak a „pszichológiai” folyamatnak a bemutatása, hogy miként lett a víznevet tartalmazó *Boldvakő*-ből *Boldogkő*, a szláv eredetű *Szebepurc*-ből *Szentbiborc*, a patrocíniumi eredetű *Szenttrinitás*-ból pedig *Szentrontás*. A változások bemutatásakor arra is törekedett KISS LAJOS, hogy azok szélesebb, rendszerbeli következményeivel is számot vessen. Egyes nevek szemantikai szerkezetének átértelmeződése például egész rendszerbeli változáshullámot is generál-

hat, ahogyan ezt *Balatonfüred* nevének transzszemantizációja (átértelmeződése) ragyogóan szemléleteti. A *fürj* madárnév *für* változatából *-d* képzővel alakult *Füred* eredetileg 'fürjben gazdag' jelentéstartalommal bírt (a Kapos menti *Kaposfüred*-hez és a Tisza menti *Tiszafüred*-hez hasonlóan). A Balaton parti savanyúvízes források hasznosítására a 18. század vége felé, a part közelében különálló telep létesült, ami a *Füredi feredő* ~ *Füredi fürdő* nevet kapta. Ekkorra a fürjmadár mint névadási motívum már régen feledésbe merült, és a *Füred*-be a névhasználók a 'fürdőhely' jelentést kezdték beleérezni. A 'balatoni fürdőhely' jelentésű *Balatonfüred* annyira divatba jött országszerte, hogy mintájára fürdő- és üdülőhelyek sora kapott *-füred* utótagú nevet: *Lillafüred*, *Mátrafüred*, *Tátrafüred* stb. A modellhatást és a név magas presztízsértékét jól érzékeltetheti az, hogy még olyan település is folyamodott *-füred* utótagú névért (nyilván előnyöket remélve a jól csengő és vonzó megnevezéstől), amelynek nem is volt ismert fürdője: a muraközi *Drávafüred* (1995: 6–7).

KISS LAJOSnak a helynevek változása iránti érdeklődése abból is fakadt, hogy egész névkutatói pályáját végigkísérte a történeti aspektus. A földrajzi nevek világát jellemző sokféleség, tarkaság — vagy ahogyan ő fogalmazott: „kaleidoszkópszerű változatosság” — ugyanis „akkor válik különösen szembeütővé, ha nem korlátozzuk figyelmünket a jelenkori egyidejű (szinkron) névanyagra, hanem az időbeli egymásutánosság (diakronia) jegyében szemlét tartunk a történeti névanyagon is” (KISS 1999a: 56). A szemlét egyes nagy horderejű kérdésekben pedig ő maga igyekezett megejteni: ezekből szemezgetek a következőkben.

2. „A honfoglaló magyarság a Kárpát-medencét nem találta lakatlannak, de a túlélő helységnevek kérdésköre máig sincs minden vonatkozásban tisztázva.” (KISS 1999a: 133). A *kontinuitás* vagy a *folytonosság* műszó, amit történészek, régészek és nyelvészek egyaránt általánosan használnak, többféle továbbélési formát is jelölhet. A kontinuitás fogalma természetesen a helynevekre is vonatkoztatható, ám feltárásukra az egyes helynévfajták esetében más-más mértékben nyílik lehetőség.

KISS LAJOS több munkájában is foglalkozott a víznevek, a hegynevek és a településnevek kontinuitásának kérdésével, mégpedig azt egy másik nagyon lényeges problémakörrel egybefonva: a helynévfajták belső kronológiai rétegződésével összefüggésben. Ráadásul e szempontokat a területiség aspektusa is nemegyszer kiegészítette, hiszen országrésznyi méretű területek (Erdély, a Felvidék és a Dunántúl) névrétegeinek külön tanulmányokat szentelt. E munkák „főképpen nem a részletek kidolgozottságával, hanem a kérdéskör egészének megragadása révén adnak új ismereteket” (HOFFMANN 2001: 142). E munkáiban két alapvető névréteget különít el: a magyarok által adott neveket, illetve azokat, amelyeket a magyarság az ott talált helyi népességtől vett át. E két alapvető névréteg azonban tovább is differenciálható, amit legeredményesebben a víznevek körében lehet

megvalósítani. Ezekről KISS LAJOS azt tartotta, hogy: „A földrajzi nevek legrégebb és leghosszabb életű csoportját a vízbőségüknél és hosszúságuknál fogva jelentős folyók nevei alkotják. Ezek valósággal nemzetközi tulajdonban vannak, és egykor kialakult nevüket ritkán cserélik fel mással.” (1999a: 104, vö. még 2000: 1).

Ha valamely területre új népesség érkezik, és ott nem talál lakosokat, akkor a saját nyelvének elemeit felhasználva maga ad nevet a birtokba vett helyeknek. Ha ellenben egy ott élő népességre települ rá, annak is nagy az esélye, hogy tőlük bizonyos megnevezéseket átvesz, és ezeket beépíti a saját helynévrendszerébe. A nagy, több száz kilométer hosszú folyók neve többnyire nagy területen, széles körben ismert; az újonnan érkező népek e vizek neveit általában a mellette lakóktól veszik át, és azokat maguk is használni kezdik. Az ilyen víznevek ezért nyelvről nyelvre vándorolva — mintegy időbeli hidat alkotva — gyakran akár évezredekken át is fennmaradnak. A nagyobb vizek megnevezéseit egy-egy térségben emiatt többnyire a legrégebbi névrétegbe tartozónak tekinthetjük. A különböző helynévfajták között ezért a víznevek a leginkább alkalmasak arra, hogy segítségével valamely terület etnikai történetét hosszabb időtávra vonatkozóan is megvilágíthassuk. A hosszabb folyók nemcsak időben, hanem térben is hidat vernek a nyelvek között, mivel a mellettük élő népek nyelvi érintkezésére kiváló lehetőséget teremtenek (vö. HOFFMANN-RÁCZ-TÓTH 2018: 381–382).

MELICH JÁNOS és KNIEZSA ISTVÁN után KISS LAJOS volt az, aki a 20. század utolsó negyedében sokrétűen foglalkozott a Kárpát-medence régi vízneveivel, és valójában a régészek szemléletmódját követve kronológiai és ezzel összefüggően származásbeli rétegekre bontotta e névfajtát (1994a, 1996, 1997a). A Kárpát-medence legnagyobb folyóinak nevei már az ókori forrásokban is előfordulnak: a *Garam*, *Morva*, *Tisza*, *Maros*, *Duna* víznevek ősi indoeurópai (másutt óeurópai-nak is mondott) elnevezések. Későbbi (7. század előtti, preszláv) réteget képviselnek az *Árva*, *Hernád*, *Mura* stb. víznevek, amelyek szintén indoeurópai eredetűek, és közvetítésükben a szláv nyelvek játszottak szerepet. A következő réteget a szláv víznevek viszonylag gazdag csoportja alkotja: *Beszterce*, *Zsitva*, *Kalota*, *Kovácsna*. Erdélyben talán török eredetű víznevek is előfordulnak: *Küküllő*, *Karasó* (ezekről azonban nem igazolható minden kétséget kizáróan a törökségi származás). Német eredetű vagy a magyarba német közvetítéssel került víznevek a *Gölnic*, *Selmec* stb. Az Árpád-korból nagyon gazdag magyar eredetű víznévállomány is kimutatható: *Balog*, *Bodrog*, *Almás*, *Fekete-ügy*, de ilyenek Erdélyben pl. a jó utótagú *Hájó*, *Disznajó* nevek is. A Kárpát-medence magyar nyelvű folyóvíznevei között több tucatnyi olyan név is található, amelyek ezidáig ellenálltak minden megfajtási kísérletnek.

A víznevek kronológiai és származásbeli rétegeire alapozva település- és etnikumtörténeti tanulságok is leszűrhetők. Erről így vélekedett KISS LAJOS:

„Vegyes nemzetiségű lakosság esetében azt a népet számíthatjuk korábbi települőknek, amelynek nyelvéből az illető terület víznevei megfejthetők.” (1999a: 51, 282).

A természeti nevek közül a vízneveken túl a történelmi Magyarország hegyneveinek kronológiai és eredetbeli rétegződését is áttekintette KISS LAJOS: akadémiai székfoglaló előadása is erről a kérdéstről szólt. E névfajttát főként középkori nevek képviselik, de mellettük néhány ókori (*Kárpátok*) és néhány Karoling-kori hegynév (*Vütöm*) is adathozható.

A településnevek kontinuitását a Kárpát-medencében azért nehéz igazolni, mert a római kor gazdag településnév-anyagából kivételszerűen ránk hagyományozódott, de csak a magyarországi latinságban használatos *Savaria* és *Quinque Ecclesiae* nevektől, illetve a peremvidéki *Sziszek*-től és a délvidéki *Szerém*-től eltekintve mindössze a folyónévi eredetű *Nyitra* településnévre és még legfeljebb néhány további névre van a magyar honfoglalásnál korábbi adat, pedig települések bizonyára nagyobb számban voltak a Kárpát-medencében a magyarok ideérékezése előtt is. Az viszont kétségtelen, hogy a Kárpát-medencében magyarból eredeztethető településnévre a honfoglalás előtti korokból nem tudunk sem közvetlen, sem közvetett módon következtetni. Ez a körülmény indította GYÖRFFY GYÖRGYöt a településnevek folytonossága ügyében annak a „végletesen határozott” véleménynek a megfogalmazására, hogy „a 895–900 között beköltözött magyarság egy esetben sem vette át korábban itt létező falvak, várak és városok nevét, s a honfoglalás a helységneveket illetően »tabula rasa«-t teremtett. A régi lakhelye közelében maradt szláv lakosság és elszórt avar kori onogur-bolgár maradvány népesség csak vízneveket mentett át a IX. századból” (Gy. 3: 327). Ezzel az állásponttal szemben KISS LAJOS viszont azt vallja, hogy noha korábbi írott adatok valóban nincsenek a *Csongrád*, *Nógrád*, *Visegrád* stb. településnevekre, de ez még nem zárja ki kategorikusan annak a lehetőségét, hogy közülük legalábbis némelyek már a magyar honfoglalás előtt is léteztek (1997: 177, 1999a: 100). Ezt a feltevést erősítheti valamelyest az az előbbiekből már említett tény, hogy más megnevezések (pl. a *Nyitra* településnév) honfoglalás előtti meglétének viszont írásos bizonyítéka is van.

3. A víznevek, hegynevek, településnevek kronológiai és származásbeli rétegeinek bemutatása nyilvánvalóan nem választható el a belső, magyar eredetű elnevezések tipológiai jellemzésétől. A Kárpát-medence korai (Árpád-kori) településnév-típusainak több tanulmányt is szentelt KISS LAJOS, és efféle tipológiát a FNESz. bevezetőjeként is olvashatunk tőle — ismét tanúbizonyságát adva az analízis és a szintézis szerves egységének.

A településnév-típusok közül a következők részesülnek a részéről figyelemben. A személynévből formáns nélkül alakult nevek bizonyosan honfoglalás előtti gyökerekkel rendelkeznek: a névtípus első példája ugyanis az a *Levédia*

helynév (szállásterület nevéként), amely *Levedi* vezér nevéből alakult. A honfoglalás után pedig tömegével jelennek meg a forrásokban az ilyen névstruktúrák: pl. *Szolnok, Miskolc, Taksony, Veszprém, Tihany*. Tudomásom szerint KISS LAJOS volt az első, aki a népnévből, törzsnévből és foglalkozásnévből alakult településnevekről összefoglalóan mint társadalmi csoportnévből létrejött elnevezésekről beszélt: *Horvát, Tót, Német; Nyék, Megyer; Ács, Daróc, Udvarnok*. A templomcíméből (patrocíniumból) alakult településnevek (*Boldogasszony, Mindszent, Szentistván*) kapcsán azok sajátos európai névföldrajzára is rámutat: ez a névadási gyakorlat megvolt újlatin és bajor-osztrák nyelvtérületen is, valamint a szlovéneknél, horvátoknál, szlovákoknál, és inkább csak kivételszerűen a csehek-nél, lengyeleknél (1999a: 136). A *Szentbiborc*-féle településnevekre egy másik helyen ugyancsak kitér, az ilyeneket találóan „ál”-patrocíniumi neveknek minősítve. A természeti, illetve épített környezetre utaló településnevek szintén helyet kapnak a tipológiai rendszerben: *Bodrogköz, Aszófő, Sáropatak*; illetve *Bánhida, Lórév, Válaszút*; ahogyan a heti vásár tartásának napját őrző elnevezések is: *Szerdahely, Szombathely*. E jellegzetes szemantikai kategóriák mellett a morfológiai típusok sem maradnak ki a rendszerezésből: a különböző képzőkkel alakult *Péteri, Püspöki, Németi; Nyárágy, Füzegy; Füred, Kövesd; Szederjes, Darvas* stb. településnevek, illetve a földrajzi köznévi utótaggal álló *Újfalú, Németfalú; Szamosfalva, Balászfalva; Orosháza, Csekelaka, Kozmatelke* stb. összetett nevek példázhatják ezeket a névszerkezeteket.

A tipológiai rendszerbe foglalással jól megfér az is, hogy KISS LAJOS előszeretettel tett kirándulásokat a helynévi kuriózumok, a „különös” földrajzi nevek világába is. „A névtani kutatónak egyforma érdeklődést kell mutatnia minden név iránt függetlenül attól, hogy a névadás szempontjából szokványos, unalomig ismétlődő, vagy pedig a sablonostól megdöbbentően elütő, furcsa, különös jelenséggel van-e dolga. A nem szakember képzeletét főleg a furcsaságok foglalkoztatják.” (1999a: 7). De persze izgatták a *Békarikató, Bumbum-kút, Ebijesztőtető, Két malom utca, Tejfalu-sziget, Túrószsák*, vagy éppen a hátborzongató *Vércsorog* és a sokat ígérő *Csokoládépuszta* „különös” nevek a tudós KISS LAJOS képzeletét is, különben nem szánt volna nekik önálló cikket, és nem emelte volna be némelyiket a FNESz.-be is.

4. A helynevek alapján végzett nyelvi-etnikai rekonstrukció eredményei között kell megemlíteni, hogy GYÖRFFY GYÖRGY *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza* című művében az egyes megyékről — lényegében a korai ómagyar korra vonatkozóan — írott összefoglaló áttekintésekben külön részt szentelt az adott terület etnikai szempontú településtörténeti vizsgálatának, az ország mintegy kétharmad részére vonatkozóan pontosítva a népiségtörténeti ismereteinket. E kötetekről írta azt KISS LAJOS, hogy azok nélkülözhetetlen kézikönyvként „termékenyíthetik meg a történeti, nyelvészeti, földrajzi, történeti

demográfiai stb. kutatásokat egyaránt” (1999a: 254). A Kárpát-medence nyelvi-etnikai térképének részletezőbb megrajzolásához GYÖRFFY kötetéhez kapcsolódóan maga KISS LAJOS egy-egy nagyívű tanulmánnyal járult hozzá (1988, 1999b), amelyekben tovább finomította a történeti földrajz névanyagából adódó nyelvészeti következtetéseket is. A téma szempontjából különösen fontos névtípusokra megkülönböztetett figyelmet fordított: magyarázta a megyéknek nevet adó települések neveit, kitért a népnévből származó és a szolgáltatónépekre utaló településnevekre, tájneveket mutatott be stb. Kiigazításaiban, a GYÖRFFYétől eltérő javaslataiban is ugyanakkor az általa igen nagyra becsült történész szerző iránti figyelem és tisztelet tükröződik. Ebből egyébként KISS LAJOS kritikai alapállását is kiolvashatjuk, a kritika szerepéről a történeti helynévkutatásban ugyanis ekképpen nyilatkozik: „szakszerű, elfogulatlan bírálatok nélkül nem fejlődhet egészségesen egyetlen tudomány sem” (1999a: 6). A KNEI ZSÓFIÁRÓL mint nagy elődjéről és mesteréről írt könyvecskéjének soraiból kiviláglik az, hogy a kritikai viszonyulás tekintetében is a tőle mutatott úton járt, így rá is érvényesnek fogadhatjuk el azt, amit KNEI ZSÓFIÁRÓL az életrajz utolsó mondataként kiemelt: „Kritikusi munkássága példa lehet mindenki számára, aki szívén viseli a magyar nyelvtudomány ügyét.” (KISS 1994b: 132).

5. Végezetül még egy témakört szeretnék érinteni, amelyről KISS LAJOS mint egyfajta „horizonttágítás”-ról beszélt. „A magyar névtan művelői számára fölöttebb hasznos lehet a pozitív (és negatív) külföldi tapasztalatok figyelemmel kísérése, s annak számontartása, min dolgoznak a határainkon túl, s melyek az elért eredmények.” (1999a: 6). Ennek szellemében tekintette át főbb vonulataiban — mintegy „madártávlati képet” vázolva — több ízben is egyrészt az európai, másrészt ezen belül konkrétan a szláv (víz)névkutatás helyzetét, legfontosabb szintéziseit és eredményeit. E dolgozatok fontos elméleti kérdéseket is előhoztak, és ismertettek meg a hazai névkutatással: közülük is kiemelkedik az óeurópai névréteg elmélete, illetve a víznevek megfejtésének módszertani alapelve, az tudniillik, hogy „Ha a történelmi ismeretanyag nem szól határozottan ellene, először annak a népnek a nyelvéből célszerű a névfejtést megkísérelni, amelyik az illető területet lakja. A kísérlet sikertelensége esetén a vizsgálatot ki kell terjeszteni a szubsztrátumra, szupersztrátumra vagy adsztrátumra.” (vö. pl. 1999a: 285).

6. Közel másfélszáz évvel ezelőtt a helynevek vizsgálatáról a kor jeles történésze, PESTY FRIGYES a következőket állapította meg: „A helynevek ügye két tudomány határszélén áll, ezen határon kell, hogy nyelvészek és történétírók kezdet fogjanak azon célra, miszerint a szellemi munka e téren minél gyümölcsözőbb, minél sikeresebb legyen. Tudom, hogy e tudományos szövetkezés eredményeképp a történétíró sok illúzióról kénytelen leendő lemondani, és történetileg eddig kétségbe nem vont személyeket és eseményeket a regeköltőknek és

mondagyűjtőknek átengedni, de viszont a nyelvészek is ellehetnek készülve arra, hogy sok nyelvészkedési bizonyítgatás, mely a történettudomány segédeszközei nélkül történt, gyökerében lesz elmetszve.” (1878: 61). A 19. század nagy történettudósának szavait KISS LAJOS is felidézte a Földrajzi neveink nyelvi fejlődése című kötetben (1995: 3–4), nyilván azért, mert e gondolattal maradéktalanul azonosulni tudott. Mindehhez ma, születésének 100. évfordulóján mi pedig azt is hozzáfűzhetjük, hogy munkáival KISS LAJOS messzemenően hozzájárult ahhoz, hogy — mint szerette volna — „földrajzi neveink nyelvészeti interpretációját a jövőben szilárdabb alapra lehessen helyezni: kevesebb legyen az ötletszerűség, a találgatás, és több legyen a tényeken, analógiákon nyugvó megfontolt érvelés” (1995: 4).

Irodalom

- FNESz. = KISS LAJOS, *Földrajzi nevek etimológiai szótára 1–2*. Negyedik, bővített és javított kiadás. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1988.
- Gy. = GYÖRFFY GYÖRGY, *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza 1–4*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1963–1998.
- HOFFMANN ISTVÁN 2001a Újabb eredmények a helynévtörténeti kutatásokban. *Magyar Nyelvjárások* 39: 135–146.
- HOFFMANN ISTVÁN–RÁCZ ANITA–TÓTH VALÉRIA 2018. *Régi magyar helynévadás. A korai ómagyar kor helynevei mint a magyar nyelvtörténet forrásai*. Budapest, Gondolat Kiadó.
- KISS LAJOS 1988. Magyarország földrajzi és társadalmi arculata az Árpád-korban. *Magyar Nyelv* 84: 129–155.
- KISS LAJOS 1994a. A Felvidék víznevei. *Magyar Nyelv* 90: 1–19.
- KISS LAJOS 1994b. *Knieszsa István*. A múlt magyar tudósai. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- KISS LAJOS 1995. *Földrajzi neveink nyelvi fejlődése*. Nyelvtudományi Értekezések 139. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- KISS LAJOS 1996. A Kárpát-medence régi helynevei. *Magyar Nyelvőr* 120: 440–450.
- KISS LAJOS 1997a. Erdély vízneveinek rétegződése. In: KOVÁCS LÁSZLÓ–VESZPRÉMY LÁSZLÓ szerk., *Honfoglalás és nyelvészet*. Budapest, Balassi Kiadó. 199–210.
- KISS LAJOS 1997b. Korai magyar helységnevtípusok. In: KOVÁCS LÁSZLÓ–VESZPRÉMY LÁSZLÓ szerk., *Honfoglalás és nyelvészet*. Budapest, Balassi Kiadó. 177–185.
- KISS LAJOS 1999a. *Történeti vizsgálatok a földrajzi nevek körében*. Piliscsaba, Pázmány Péter Katolikus Egyetem.
- KISS LAJOS 1999b. Az Árpád-kori Magyarország Liptó megyétől Pilis megyéig. *Magyar Nyelv* 95: 9–25.
- KISS LAJOS 2000. *Az új európai víznév kutatás*. Székfoglalók a Magyar Tudományos Akadémián. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia.

- KISS LAJOS 2004. *Szófejtés, szótárírás és nyelvtudomány-történet*. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához 27. Budapest, Tinta Kiadó.
- PESTY FRIGYES 1878. *A helynevek és a történelem*. Értekezések a történeti tudományok köréből 8. 1. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia.
- RÁCZ ANITA 2022. Kiss Lajos, a helynév-etimológus. *Magyar Nyelvjárások* 60: 93–100.

Tóth Valéria
ORCID: 0000-0003-0822-591X
Debreceni Egyetem
toth.valeria@arts.unideb.hu

